

DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2024-1-23>

УДК 351: 323.2

*Бондаренко Леся Геннадіївна,
аспірантка кафедри публічної політики
навчально-наукового інституту “Інститут державного управління”
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
e-mail: lesya.kulahina@gmail.com <https://orcid.org/0009-0002-2360-1952>*

РОЗБУДОВА СИСТЕМИ ЗАХОДІВ ЩОДО ІНКЛЮЗІЇ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Анотація. Розбудова системи заходів щодо інклюзії на місцевому рівні розглянуто як актуальна проблема з початком повномасштабного вторгнення росії. Визначено проблема інклюзії та адаптації внутрішньо переміщених осіб в нашій країні в умовах бойових дій. За результатами дослідження зазначено, що у цей період понад 1,5 млн українців були змушені залишити свої домівки. Підкреслено, що в умовах збройного конфлікту на території нашої держави значною мірою зростає значення проблеми включення та адаптації внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в місцеві громади на нових територіях.

Здійснено теоретичне узагальнення особливостей реалізації системи заходів щодо інклюзії на місцевому рівні в Україні з урахуванням специфіки міських та сільських територій та їх інклюзивності. У сучасному підході до побудови та реалізації системи заходів щодо інклюзії на місцевому рівні в Україні в умовах воєнного стану мають бути враховані: адаптивність до непередбачуваних ситуацій, забезпечення безпеки та стабільності, залучення місцевої спільноти.

У статті досліджено особливості функціонування та основні напрями розбудови системи заходів щодо інклюзії на місцевому рівні з урахуванням сучасного погляду. Обґрунтовано складові системи заходів щодо інклюзії на місцевому рівні (функціональні компоненти, інструменти та принципи), а також особливості їх взаємозв'язку. Виокремлені принципи можуть слугувати основою для ефективного публічного управління розбудовою системи щодо інклюзії на місцевому рівні, балансу та взаємодії між державними органами, органами місцевого самоврядування та громадськості.

Ключові слова: публічне управління, інклюзія, система заходів, адаптація, внутрішньо переміщені особи.

Постановка проблеми. Розбудова системи заходів щодо інклюзії на місцевому рівні набула актуальності з початком повномасштабного вторгнення росії. Коли в нашій країні розпочалися бойові дії, наше суспільство вперше гостро відчувало проблеми інклюзії та адаптації внутрішньо переміщених осіб

Як цитувати: Бондаренко Л. Г. Розбудова системи заходів щодо інклюзії на місцевому рівні. *Державне будівництво*. 2024. № 1 (35). С. 305–319. DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2024-1-23>

In cites: Bondarenko, L.G. (2024). Development of a system of measures regarding inclusion at the local level. *State Formation*, no. 1 (35), 305–319. DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2024-1-23> [in Ukrainian].

© Бондаренко Л. Г., 2024

This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0

За дослідженнями, у цей період понад 1,5 млн українців були змушені залишити свої домівки. В умовах збройного конфлікту на території нашої держави значною мірою зростає значення проблеми включення та адаптації внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в місцеві громади на нових територіях.

У сучасних умовах розбудови системи заходів щодо інклюзії на місцевому рівні є актуальним для України з кількох причин. Перш за все, наявність воєнного стану в Україні покладає додаткові виклики та вимоги до державного управління. По-друге, розвинуті цифрові технології надання адміністративних послуг мають великий потенціал для покращення доступності та якості послуг, що надаються громадянам та бізнесу. Завдяки цифровізації можна значно спростити та прискорити процеси надання адміністративних послуг, зменшити бюрократичні бар'єри та покращити взаємодію між державними органами та громадянами [5].

Крім того, сучасна публічна політика щодо забезпеченні системних реформ вирішення проблем інклюзії в Україні пов'язана з переформатування системи забезпечення міжнародної безпеки. Україна фактично опинилася в епіцентрі застосування нових методів ведення гібридних воєн. В цих умовах спостерігаються серйозні зміни в процесах інклюзії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інклюзії, адаптації, соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в контексті взаємодії влади та громадськості досліджували такі науковці, як Т. Алексеєнко, Д. Бибик, М. Войчук, Л. Гончар, Л. Дубчак, Олена. Крутій, І. Лопатченко, І. Манцуро, О. Продіус О. Радченко, А. Юсіф, Д. Яїцька M. Freire, L. Simao, M. Spence, J. Gupta, V.Cornelissen автор та ін. [1 – 6; 8 – 13]. Проте, недостатньо опрацьованими залишаються підходи щодо розбудови системи заходів щодо інклюзії на місцевому рівні та механізмів її реалізації.

Метою роботи є аналіз особливостей та обґрунтування теоретичних і практичних аспектів розбудови системи заходів щодо інклюзії на місцевому рівні в контексті взаємодії влади та громадськості з урахуванням сучасного стану в Україні.

Застосована методологія і методи. Проведене дослідження спирається на такі принципи: об'єктивність – спроба подолання суб'єктивних помилок та емоційних суджень; системність – розбудова системи заходів щодо інклюзії на місцевому рівні у взаємозв'язку його основних елементів. у основу дослідження покладено метод аналізу та синтезу. Також використаний метод теоретичного узагальнення при аналізі особливостей реалізації інструментів публічного управління розбудовою системи заходів щодо інклюзії на місцевому рівні в Україні з урахуванням специфіки міських та сільських територій та їх інклюзивності [8].

Виклад основного матеріалу. Внаслідок інтенсифікації бойових дій, атак населених пунктів, руйнування життєва важливих об'єктів цивільної інфраструктури чисельність та склад внутрішньо переміщених осіб в Україні постійно змінюється. Згідно з оцінками Міжнародної організації з міграції станом на кінець грудня 2023 р. в Україні налічувалося 3,7 млн внутрішньо переміщених осіб. Трохи більше ніж половина з них знайшла прихисток лише в п'яти областях

України, причому найбільшу кількість ВПО зареєстровано у Дніпропетровській і Харківській областях (приблизно 474 тис. та 451 тис. ВПО відповідно). 44% усіх ВПО вимушено залишили лише дві області: Донецьку (22%) та Харківську (22%). (Міжнародна організація з міграції «Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні», раунд 15, грудень 2023 року) [3; 14; 15].

Хоча бойові дії тривають вже понад два роки, і люди, які безпосередньо зазнали наслідків війни, і громади, що приймають переселенців, й надалі стикаються із комплексом складних та взаємопов'язаних викликів. Притік переселенців до громад по всій країні створив додатковий тиск на місцеві бюджети та соціальну інфраструктуру. Ці чинники формують численні проблеми, які ВПО та мешканці територій, що їх приймають, повинні долати разом [2, с. 34].

З метою з'ясування, які інструменти можуть застосовуватись державою за для забезпечення розбудови системи заходів щодо інклюзії на місцевому рівні, доцільно дати визначити поняття інклюзії. Поняття інклюзії можна розглядати в широкому і вузькому сенсі. В широкому – це процес включення людини в соціум, конкретно в громаду. У вузькому сенсі – це людина з обсохлими потреба, чи з інвалідністю. Наш предмет це процес включення внутрішньо переміщених осіб в громаду [4].

Дослідження розбудови системи заходів щодо інклюзії на місцевому рівні, передбачає взаємодію влади та громадськості у вирішенні проблем інклюзії в умовах гібридних загроз. Сам принцип інклюзії (інклюзивності) передбачає процес залучення та інтегрування всіх людей і групи в діяльність, організації, політичні та громадські процеси, насамперед тих, хто перебуває у несприятливих умовах, постраждав від будь-якої дискримінації, насилля або має будь-які обмежені можливості. Наприклад, інклюзивна практика найму, ведення бізнесу, інклюзивні громадські простори, інклюзивна освіта тощо [6].

Публічне управління у забезпеченні системних реформ вирішення сучасних проблем інклюзії в Україні найкраще працюють, коли, з одного боку, люди з інклюзією повністю включені в дизайн і розробку приймаючого суспільства, з іншого, держава втілює національну політика у такі рішення, як відповідне житло, доступ до документації та соціально-економічна інклюзія тощо. Тобто партисипативні підходи призводять до розумнішої політики та більш ефективних програм у сприйнятті інклюзивності.

Публічне управління щодо реформування та вирішення проблем інклюзії в світовій практиці спирається на технологію «хороша практика», яка все частіше застосовується до будь-якої нової інтеграційної ініціативи або діяльності, спрямованої на сприяння інклюзії, як процесу, що спрямований на досягнення дієвого впливу. Передова практика стала основою ключової концепції інклюзії, але існує мало інструментів для оцінки застосування різних підходів, кількісної оцінки впливу та особливості застосування на місцевому рівні передового досвіду, врахування національних особливостей інклюзивних процесів [1; 10].

Розглядаючи інклюзивність в контексті участь можна визначити наступні індикатори. З одного боку, дані індикатори визначають роль держави, з іншого боку, так звана «хороша практика» передбачає активну участь приймаючого суспільства.

Щодо публічної політика, можна відмітити, що держава забезпечує:

- рівні можливості для всіх цільових груп (жінки та чоловіки різного віку, особи з інвалідністю, нацменшини тощо);
- застосовує інклюзивний підхід до участі, гендерного мейнстрімінгу, різноманітності та вікової орієнтації;
- гарантує, що рівність та різноманітність є важливою частиною того, як надаються послуги, беручи до уваги різні потреби та можливості;
- надає актуальну інформацію про ініціативу різними мовами, форматами та каналами комунікації, забезпечуючи віковий, гендерний та різноманітний підхід до цільової аудиторії;
- вносить обґрунтовані корективи у спосіб надання послуг з урахуванням конкретних потреб цільової групи (наприклад, забезпечення догляду за дітьми, (одинокими) батьками, конкретні коригування для інвалідів, надання гнучких послуг у гнучкий графік, адаптована та неформальна підтримка біженців [11]).

Щодо ролі громадськості у вирішенні проблем інклюзії, то, так звана, «хороша практика» передбачає активну участь приймаючого суспільства; консультацію своїх бенефіціарів та залучення їх до оцінки, розробки, впровадження, моніторингу та оцінки дій; забезпечує релевантність і компліментарність; заповнює практика прогалину в інтеграційній підтримці; консультує своїх бенефіціарів та залучає їх до оцінки, розробки, впровадження, моніторингу та оцінки дій [12].

Як результат «нова практика призводить до системного поліпшення, задовольняючи потреби більшості цільової групи в цільовій сфері, Сприяє зміцненню потенціалу громад; Сприяє зміцненню спроможності відповідних інституцій підтримувати інтеграцію (наприклад, зміна політики чи стратегії; законодавча реформа; інституційні реформи; реформи управління; підвищення підзвітності державних видатків; або вдосконалення процесів публічних консультацій). Усунення дискримінації та інформаційних прогалин як перешкод для довгострокової інтеграції. Практика масштабована і включає конкретні плани розширення.

Питання адаптації та соціального захисту внутрішньо переміщених осіб досліджуються в контексті аналізу ролі комунікаційних стратегій у формуванні позитивного ставлення місцевих громад до внутрішньо переміщених осіб, так само, як і подолання упередженості ВПО у ставленні до місцевого населення в регіонах, що є значною мірою віддаленими від їх рідних, є вкрай важливим для розуміння і поліпшення взаємин між цими групами. Першим кроком для поліпшення комунікації у напрямках, що розглядаються, та, як наслідок, полегшення адаптації вразливих верств населення з-поміж вимушених переселенців є ідентифікація конфліктних ситуацій між внутрішньо переміщеними особами та місцевими жителями.

З метою визначення сучасного стану, а також розробки системи заходів, спрямованих на розбудову системи інклюзії на місцевому рівні в Україні у період з 19 червня по 9 липня 2023 року було проведено соціологічне дослідження «Розвиток інклюзії на місцевому рівні».

Дослідження проводилось методом формалізованого фокус-групового інтерв'ю, що передбачало спочатку обговорення запропонованих питань в органах місцевого самоврядування цільових громад фахівцями, що обізнані з проблематики дослідження, для вироблення загальної узгодженої позиції, після чого фахівці заповнювали анкети для опитування.

Такий підхід дозволяє, по-перше, отримати думки лише експертні думки, тобто від людей, які насправді розуміються на проблематиці дослідження; по-друге, актуалізує проблематику дослідження для відповідних фахівців в органах місцевого самоврядування, що позитивно впливає на реалізацію політики щодо розвитку інклюзії на місцевому рівні.

Дослідження проводилось у громадах двох регіонів України: Закарпатській та Харківській областях.

У Закарпатській області дослідження проводилось у таких громадах: Ужгородська, Великоберезнянська, Королівська, Нижньоворітська, Оноківська.

У Харківській області дослідження проводилось у таких громадах: Балаклійська, Валківська, Великобурлуцька, Дергачівська, Краснокутська, Чугуївська, Шевченківська.

За результатами дослідження визначено, що Майже всі респонденти (94,4%) зазначили, що їхня громада входить в реєстр надавачів соціальних послуг (рис. 1). Причому ці дані абсолютно ідентичні для Закарпатської і Харківської областей.

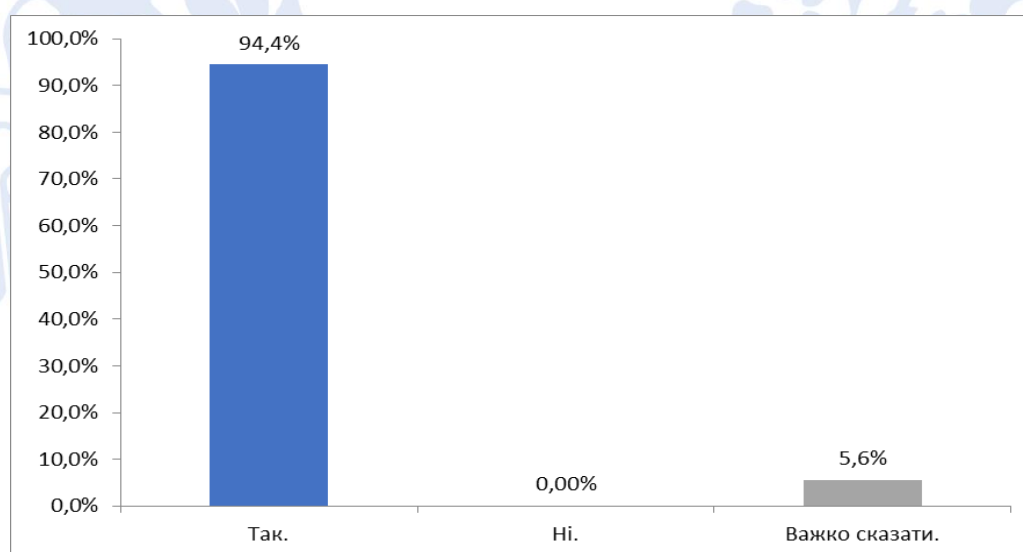

Рисунок 1 – Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Чи входить ваша громада в реєстр надавачів соціальних послуг?»

Figure 1 – Distribution of respondents' answers to the question: "Is your community included in the register of social service providers?"

Респонденти далі було запропоновано визначити, які саме послуги було зареєстровано у реєстрі. Відповіді наведено у таблиці 1.

Таблиця 1 – Перелік послуг, зареєстрованих у реєстрі надавачів соціальних послуг
Table 1 – List of services registered in the register of social service providers

Послуги	У цілому, у %	Закарпатська область, у %	Харківська область, у %
Денний догляд.	11,5	7,1	16,7
Догляд вдома.	50,0	64,3	33,3
Догляд стаціонарний.	38,5	57,1	16,7
Консультування.	61,5	64,3	58,3
Кризове та екстрене втручання.	15,4	14,3	16,7
Надання притулку.	38,5	50,0	25,0
Натуральна допомога.	23,1	28,6	16,7
Паліативний/хоспісний догляд.	15,4	28,6	0,0
Посередництво (медіація).	23,1	21,4	25,0
Послуга догляду та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних.	23,1	35,7	8,3
Послуга перекладу жестовою мовою.	0,0	0,0	0,0
Послуга підтриманого проживання.	7,7	7,1	8,3
Послуга раннього втручання.	7,7	7,1	8,3
Послуга соціальної адаптації.	42,3	64,3	16,7
Послуга соціальної інтеграції та реінтеграції.	23,1	35,7	8,3
Послуга соціальної реабілітації.	34,6	42,9	25,0
Послуга соціально-психологічної реабілітації.	42,3	50,0	33,3
Послуга супроводу під час інклюзивного навчання.	34,6	50,0	16,7
Послуга фізичного супроводу осіб з інвалідністю, які мають порушення опорно-рухового апарату та пересуваються на кріслах колісних, порушення зору.	19,2	35,7	0,0
Представництво інтересів.	23,1	28,6	16,7
Соціальна адаптація для осіб з інвалідністю.	38,5	42,9	33,3
Соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб.	19,2	21,4	16,7
Соціальна профілактика.	46,2	50,0	41,7
Соціальне таксі.	19,2	35,7	0,0
Соціальний супровід.	46,2	57,1	33,3
Соціальний супровід при працевлаштуванні та на робочому місці.	7,7	0,0	16,7
Соціальний супровід сімей, у яких виховуються діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування.	34,6	50,0	16,7
<i>Вагають відповіді.</i>	<i>30,8</i>	<i>21,4</i>	<i>41,7</i>

Як можна бачити, найбільше у цілому по масиву зареєстровані такі послуги, як догляд вдома, консультування, послуга соціальної адаптації, послуга соціально-психологічної реабілітації, соціальна профілактика, соціальний супровід.

Найменше у цілому зареєстровані такі послуги: послуга підтриманого проживання, послуга раннього втручання, соціальний супровід при працевлаштуванні та на робочому місці. Зовсім не зареєстрована послуга перекладу жестовою мовою.

Наявні певні відмінності по областях. У Закарпатській області найбільше зареєстровані такі послуги: догляд вдома, консультування, надання притулку, послуга соціальної адаптації, послуга соціально-психологічної реабілітації, соціальна профілактика, соціальний супровід, соціальний супровід сімей, у яких виховуються діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування.

Найменше у Закарпатській області зареєстровано такі послуги: денний догляд, послуга підтриманого проживання, послуга раннього втручання. Зовсім не зареєстровані послуга перекладу жестовою мовою, соціальний супровід при працевлаштуванні та на робочому місці.

У Харківській області найбільше порівняно з іншими зареєстровані такі послуги: догляд вдома, консультування, послуга соціально-психологічної реабілітації, соціальна адаптація для осіб з інвалідністю, соціальна профілактика, соціальний супровід.

Найменше у Харківській області зареєстровані такі послуги: послуга догляду та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних; послуга підтриманого проживання; послуга раннього втручання; послуга соціальної інтеграції та реінтеграції. Зовсім не зареєстровані паліативний/хоспісний догляд; послуга перекладу жестовою мовою; послуга фізичного супроводу осіб з інвалідністю, які мають порушення опорно-рухового апарату та пересуваються на кріслах колісних, порушення зору; соціальне таксі.

Зрозуміло, що не всі послуги, які зареєстровано, можуть реально надаватись. Тому респондентам було запропоновано визначити, які саме із зазначених ними послуг реально надаються. Розподіл відповідей наведено у табл. 2. Тут цікаво подивитись, які послуги із зареєстрованих не надаються (у таблиці виділені саме вони). У цілому по масиву до таких послуг належать дві: послуга підтриманого проживання, послуга соціальної реабілітації.

У Харківській області це такі послуги: догляд стаціонарний, послуга підтриманого проживання, послуга соціальної реабілітації, представництво інтересів.

У Закарпатській області до таких послуг належать: посередництво (медіація); послуга підтриманого проживання; послуга раннього втручання; послуга соціальної адаптації; послуга соціальної реабілітації; соціальний супровід сімей, у яких виховуються діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування.

Таблиця 2 – Перелік послуг, які реально надаються
Table 2 – List of services actually provided

Послуги	У цілому, у %	Закарпатська область, у %	Харківська область, у %
Денний догляд.	12,5	15,4	9,1
Догляд вдома.	25,0	23,1	27,3
Догляд стаціонарний.	8,3	15,4	0,0
Консультування.	37,5	23,1	54,6
Кризове та екстрене втручання.	16,7	15,4	18,2
Надання притулку.	8,3	0,0	18,2
Натуральна допомога.	25,0	23,1	27,3
Паліативний/хоспісний догляд.	4,2	7,7	0,0
Посередництво (медіація).	4,2	0,0	9,1
Послуга догляду та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних.	12,5	7,7	18,2
Послуга перекладу жестовою мовою.	4,2	0,0	9,1
Послуга підтриманого проживання.	0,0	0,0	0,0
Послуга раннього втручання.	4,2	0,0	9,1
Послуга соціальної адаптації.	4,2	0,0	9,1
Послуга соціальної інтеграції та реінтеграції.	16,7	15,4	18,2
Послуга соціальної реабілітації.	0,0	0,0	0,0
Послуга соціально-психологічної реабілітації.	8,3	7,7	9,1
Послуга супроводу під час інклюзивного навчання.	16,7	7,7	27,3
Послуга фізичного супроводу осіб з інвалідністю, які мають порушення опорно-рухового апарату, порушення зору.	4,2	9,1	0,0
Представництво інтересів.	4,2	7,7	0,0
Соціальна адаптація для осіб з інвалідністю.	25,0	23,1	27,3
Соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб.	12,5	7,7	18,2
Соціальна профілактика.	12,5	7,7	18,2
Соціальне таксі.	25,0	15,4	36,4
Соціальний супровід.	4,2	7,7	0,0
Соціальний супровід при працевлаштуванні та на робочому місці.	29,2	15,4	45,5
Соціальний супровід сімей, у яких виховуються діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування.	8,3	0,0	18,2
Усі	8,3	0,0	18,2
Жодна з них	54,2	69,2	36,4

Переважає більшість респондентів (71%) зазначила, що вони потребують допомоги у підготовці та підвищенні кваліфікації фахівців у сфері соціальних послуг (рис. 2). Дещо більше такої допомоги потребують представники Закарпатської, ніж Харківської області – 80% проти 62,5%.

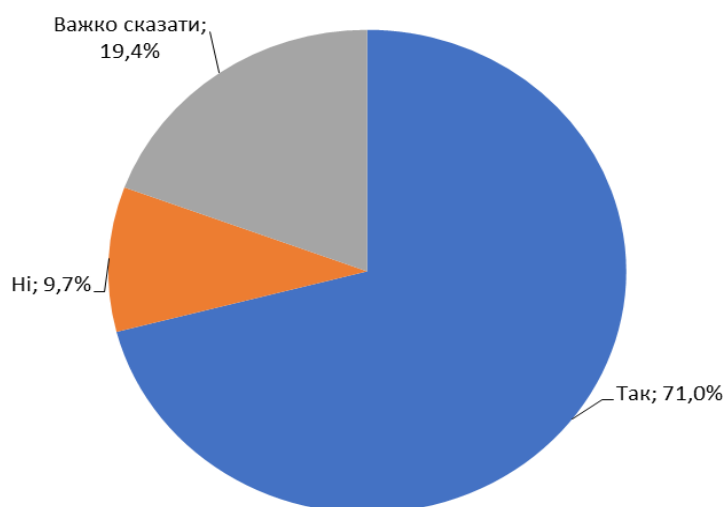

Рисунок 2 – Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Чи потребуєте ви допомоги у підготовці та підвищенні кваліфікації фахівців у сфері соціальних послуг?»

Figure 2 – Distribution of respondents' answers to the question: "Do you need assistance in training and professional development of specialists in the field of social services?"

Що стосується того, з яких саме послуг потрібна допомога, то розподіл відповідей респондентів з цього приводу наведено у табл. 3.

Найбільше респонденти у цілому потребують допомоги у підготовці та підвищенні кваліфікації фахівців з таких послуг: консультування, кризове та екстрене втручання, паліативний/хоспісний догляд, посередництво (медіація), представництво інтересів, соціальний супровід.

Представники Закарпатської області визначили переважно такі послуги: консультування; кризове та екстрене втручання; паліативний/хоспісний догляд; посередництво (медіація); послуга догляду та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних; послуга соціально-психологічної реабілітації; представництво інтересів.

Представники ж Харківської області переважно відзначили такі послуги: консультування, посередництво (медіація), соціальний супровід.

Найбільше респонденти у цілому потребують допомоги у підготовці та підвищенні кваліфікації фахівців з таких послуг: консультування, кризове та екстрене втручання, хоспісний догляд, медіація, представництво, соціальний супровід.

Таблиця 3 – Послуги, з яких потрібна допомога у підготовці та підвищенні кваліфікації фахівців

Table 3 – Services for which assistance in training and professional development is needed

Послуги	У цілому, у %	Закарпатська обл., у %	Харківська обл., у %
Денний догляд.	10,0	8,3	12,5
Догляд вдома.	15,0	16,7	12,5
Догляд стаціонарний.	0,0	0,0	0,0
Консультавання.	30,0	25,0	37,5
Кризове та екстремне втручання.	25,0	33,3	12,5
Надання притулку.	0,0	0,0	0,0
Натуральна допомога.	5,0	8,3	0,0
Паліативний/хоспісний догляд.	20,0	33,3	0,0
Підтримане проживання.	10,0	8,3	12,5
Посередництво (медіація).	30,0	25,0	37,5
Послуга догляду та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних.	15,0	25,0	0,0
Послуга перекладу жестовою мовою.	0,0	0,0	0,0
Послуга підтриманого проживання.	10,0	8,3	12,5
Послуга раннього втручання.	15,0	16,7	12,5
Послуга соціальної адаптації.	5,0	8,3	0,0
Послуга соціальної інтеграції та реінтеграції.	5,0	8,3	0,0
Послуга соціальної реабілітації.	10,0	8,3	12,5
Послуга соціально-психологічної реабілітації.	15,0	25,0	0,0
Послуга супроводу під час інклюзивного навчання.	0,0	0,0	0,0
Послуга фізичного супроводу осіб з інвалідністю, які мають порушення опорно-рухового апарату, порушення зору.	0,0	0,0	0,0
Представництво інтересів.	25,0	33,3	12,5
Соціальна адаптація для осіб з інвалідністю.	15,0	16,7	12,5
Соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб.	10,0	8,3	12,5
Соціальна профілактика.	5,0	8,3	0,0
Соціальне таксі.	5,0	8,3	0,0
Соціальний супровід.	20,0	16,7	25,0
Соціальний супровід при працевлаштуванні та на робочому місці.	0,0	0,0	0,0
Соціальний супровід сімей, у яких виховуються діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування.	0,0	0,0	0,0
З усіх	25,0	16,7	37,5
Завагались відповіді	10,0	16,7	0,0

Представники Закарпатської області визначили переважно такі послуги: консультування; кризове та екстрене втручання; паліативний/хоспісний догляд; посередництво (медіація); послуга догляду та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних; послуга соціально-психологічної реабілітації; представництво інтересів.

Представники ж Харківської області переважно відзначили такі послуги: консультування, посередництво (медіація), соціальний супровід.

При цьому 37,5% представників Харківської області, зазначили, що потребують допомоги у підготовці та підвищенні кваліфікації фахівців з усіх послуг. Серед представників Закарпатської області таких виявилось набагато менше – 16,7%.

Ефективність державної політики щодо створення умов для розвитку дітей з особливими освітніми потребами (ООП) за останні 3 роки респонденти оцінили трохи нижче середнього рівня – на 2,83 за шкалою від 1 до 5. Причому оцінки представників двох областей з цього приводу майже не розходяться: 2,80 у представників Закарпатської області проти 2,86 у представників Харківської області.

Дещо вище респонденти оцінили ефективність реалізації державної політики щодо створення умов для розвитку дітей з ООП за останні 3 роки на рівні своїх громад – на 3,55 за шкалою від 1 до 5. Представники Закарпатської області надали з цього приводу трохи вищу оцінку – 3,73 проти 3,36 у представників Харківської області.

Отже, можна зробити основні висновки за результатами дослідження.

1. Громади Закарпатської і Харківської області активно беруть участь у наданні соціальних послуг населенню, входячи до реєстру надавачів соціальних послуг. Більшість із зареєстрованих послуг реально надаються членам територіальних громад. Але при цьому переважна кількість громад потребує допомоги у підготовці та підвищенні кваліфікації фахівців у сфері соціальних послуг широкого спектру.

2. Одним з важливих напрямів реалізації соціальної політики на місцевому рівні є надання послуг дітям з особливими освітніми потребами, на що у місцевих бюджетах передбачено відповідні кошти. Вагомим інструментом вирішення проблем для дітей з особливими освітніми проблемами на місцевому рівні на даний час є Інклюзивні ресурсні центри, які створено у багатьох громадах.

3. Інклюзивні ресурсні центри обслуговують як місцевих мешканців, так і внутрішньо переміщених осіб. Завдяки діяльності таких центрів у більшості громад в освітніх закладах працюють асистенти вчителів у класах, де навчаються діти з особливими освітніми потребами. При цьому якість їх роботи визнається доволі високою. Між тим, не в усіх освітніх закладах працюють асистенти для дітей з особливими освітніми потребами.

4. Основними засобами інформування членів громади щодо надання послуг для дітей з особливими освітніми потребами на місцевому рівні є такі, як: розміщення матеріалів на сайті рад та на офіційних сторінках рад в соціальних мережах. Також значущими інструментами інформування за

результатами опитування виявилися такі, як просвітницька робота у освітніх закладах та просвітницька робота Інклюзивних ресурсних центрів.

5. За результатами опитування можна відзначити високий рівень партнерства різних суб'єктів щодо вирішення проблем дітей з особливими освітніми потребами на місцевому рівні. Місцеві ради на Харківщині та Закарпатті активно співпрацюють з різними організаціями задля вирішення питань допомоги дітям з ООП. Головними партнерами місцевих рад у даному процесі є місцеві органи виконавчої влади та громадські організації. Між тим, громадські організації безпосередньо не надають послуги дітям з особливими освітніми потребами. Вони більше сконцентровані на питанні лобювання інтересів дітей в місцевих органах влади. Порівняно більше таку активність демонструють громадські організації Закарпатської області.

6. Нагальною проблемою для більшості громад є облаштування громадських місць з точки зору їх доступності для осіб з інвалідністю. У більшості з них належні умови для пересування осіб з інвалідністю на сьогодні відсутні.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших досліджень. В даній роботі здійснений загальний огляд особливостей здійснення публічного управління для розбудови системи заходів щодо інклюзії на місцевому рівні. За результатами проведеного дослідження обґрунтовано принципи, інструменти та складові системи заходів щодо інклюзії на місцевому рівні, та особливості розбудови публічного управління. Обґрунтування теоретичних засад та розроблення засобів, створення інструментарію спирається на практичний досвід муніципальних органів влади та місцевих суб'єктів в сучасних умовах. Забезпечення системних реформ у вирішенні сучасних проблем інклюзії в Україні, особливо в умовах війни, передбачає інтеграцію та двосторонній процес. З одного боку, цей процес спрямований на зміну самого приймаючого суспільства (поведінки, норм, інститутів), з другого, на підвищення активної ролі громадськості, волонтерів та відповідних державних механізмів зворотного зв'язку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вимушені переселенці: соціально-педагогічні проблеми і досвід підтримки: *монографія* / Алексєєнко Т.Ф., Гончар Л.В., Куниця Т.Ю., Бирик Д.Д. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 240 с. URL: [https://lib.iitta.gov.ua/723129/1/4%20%20%D0%92%D0%B8%D0%BC%D1%83%D1%88%D0%B5%D0%BD%D1%96%20%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96_web%20\(4\)](https://lib.iitta.gov.ua/723129/1/4%20%20%D0%92%D0%B8%D0%BC%D1%83%D1%88%D0%B5%D0%BD%D1%96%20%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96_web%20(4))
2. Войчук М. В. Етимологія поняття «економічна інклюзія» в контексті циклічного розвитку економіки. *Інноваційна економіка*. 2021. № 3-4(87). С. 28–33. URL: <http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/765/840>
3. Дубчак Л.М. Державна політика України у сфері захисту прав людини в умовах подолання відкритої зовнішньої агресії. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2019. Вип. 10. С. 60–64. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/ca77e791-0fcf-4544-b454-35cd693c6dbd>

4. Манцуров І. Г. Інклюзивний розвиток як основа протидії глобальним викликам сьогодення. *Економіка України*. 2018. № 10 (683). С. 71–87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2018_10_6
5. Лопатченко І. М. Застосування соціальних мереж як сучасного механізму взаємодії органів влади і громадськості. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Державне управління*. 2018. Вип. 4. С. 34–43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadpsdu_2018_4_6
6. Продіус О. І. Напрями розвитку інклюзивних інновацій на засадах взаємодії влади, бізнесу та громадськості. *Науковий журнал «Причорноморські економічні студії»*. 2019. Вип. 48 (3). С. 39–49. DOI: <https://doi.org/10.32843/bses>
7. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України в редакції від 29.10.2022. № 2622-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 03.01.2024).
8. Радченко О. В., Крутій О. М. Гібридні загрози системі територіальної організації влади в Україні як елемент російської агресії. *Наукові перспективи: журнал*. 2023. № 7(37). С. 257–269. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-7\(37\)-257-268](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-7(37)-257-268)
9. Юсіф А. Специфіка трансформації взаємовідносин держави та громадянського суспільства як основа модернізації державного управління. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2023. № 1(67). С. 85–93. DOI: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-1\(67\)-12](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-1(67)-12)
10. Яїцька Д. Особливості участі громадян у публічному управлінні в умовах воєнного стану в Україні. *Проблеми законності*. 2022. № 158. С. 29–46. DOI: <https://doi.org/10.21564/2414-990X.158.265030>
11. Gupta J., Cornelissen V. and Ros-Tonen M. Inclusive development. *Encyclopedia of Global Environmental Governance and Politics*. Cheltenham, Great Britain, 2015. P. 35–44.
12. Freire M. R., Simao L. EU-Russia Relations and the Unravelling of the European Security Regime in the Context of the Ukraine Crisis: Understanding Diverging Perceptions / In Casier T., DeBardeleben J. (eds.) *EU–Russia Relations in Crisis*. 2018. Pp.159–177.
13. Spence Michael The next convergence: the future of economic growth in a multispeed world. New York : First edition Farrar Straus and Giroux, 2011. 296 с.
14. The Inclusive Growth and Development Report 2017. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-inclusivegrowth-and-development-report-2017>
15. The Council of Europe Disability Strategy 2017–2023. URL: <https://www.coe.int/en/web/disability/strategy2017-2023>

Стаття надійшла до редакції 02.02.2024 р.

Стаття рекомендована до друку 13.03.2024 р.

Bondarenko L. G.,

*Postgraduate Student of the Department of Public Policy,
Educational and Scientific Institute «Institute of Public Administration»,*

V. N. Karazin Kharkiv National University,

4 Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine

e-mail: byshenkogalyna23@gmail.com <https://orcid.org/0009-0002-2360-1952>

DEVELOPMENT OF A SYSTEM OF MEASURES REGARDING INCLUSION AT THE LOCAL LEVEL

Annotation. The development of a system of measures for inclusion at the local level is considered as an urgent problem with the beginning of a full-scale invasion of Russia. The problem of

inclusion and adaptation of internally displaced persons in our country in the conditions of hostilities has been identified. According to the results of the study, it was noted that during this period more than 1.5 million Ukrainians were forced to leave their homes. It is emphasized that in the conditions of the armed conflict on the territory of our country, the importance of the problem of inclusion and adaptation of internally displaced persons (IDPs) in local communities in new territories is increasing significantly.

A theoretical generalization of the features of the implementation of the system of inclusion measures at the local level in Ukraine was carried out, taking into account the specifics of urban and rural areas and their inclusiveness. In the modern approach to the construction and implementation of a system of inclusion measures at the local level in Ukraine under martial law, the following should be taken into account: adaptability to unforeseen situations, ensuring security and stability, involvement of the local community.

The article examines the peculiarities of functioning and the main directions of development of the system of inclusion measures at the local level, taking into account the modern point of view. The components of the system of inclusion measures at the local level (functional components, tools and principles), as well as the peculiarities of their interrelationship, are substantiated. The identified principles can serve as a basis for effective public management of system development regarding inclusion at the local level, balance and interaction between state bodies, local self-government bodies and the public.

Keywords: *public administration, inclusion, adaptation, internally displaced persons, system of measures, martial law.*

REFERENCES

1. Alekseenko, T.F., Gonchar, L.V., Kunitsia, T.Ya., Bibik, D.D. (2020). Forced migrants: socio-pedagogical problems and experience of support. Kropivnychkyi: Imeks-LTD [in Ukrainian].
2. Voychuk, M.V. (2021). Etymology of the concept of "economic inclusion" in the context of the cyclical development of the economy. *Innovatsiyina ekonomika*, 3-4(87), 28–33. [in Ukrainian].
3. Dubchak, L.M. (2019). State policy of Ukraine in the field of human rights protection in the conditions of overcoming open external aggression. *Publichne upravlinnya i administruvannya v Ukrayini*, 10, 60–64. [in Ukrainian].
4. Mantsurov, I.H. (2018). Inclusive development as a basis for countering today's global challenges. *Ekonomika Ukrayiny*, 10(683), 71–87. [in Ukrainian].
5. Lopatchenko, I.M. (2018). Application of social networks as a modern mechanism of interaction between authorities and the public. *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Seriya: Derzhavne upravlinnia*, vyp. 4, 34–43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadpsdu_2018_4_6 [in Ukrainian].
6. Prodius, O.I. (2019). Directions for the development of inclusive innovations based on the interaction of government, business and the public. *Nakovyj zhurnal «Prychornomorski ekonomichni studii»*, vyp. 48 (3), 39–49. DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.48-70> [in Ukrainian].
7. Pro zabespechennia prav i svobod vymushyni pereselentsi osib: Zakon Ukrainy v redaktsii vid 29.10.2022. № 2622-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
8. Radchenko, O.V., Krytii, O.M. (2023). Hybrid threats to the system of territorial organization of power in Ukraine as an element of Russian aggression. *Naukovi perapektyvy: zhurnal*, 7 (37), 257–269. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-7\(37\)-257-268](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-7(37)-257-268) [in Ukrainian].
9. Iusif, A. (2023). The specifics of the transformation of the relationship between the state and civil society as a basis for the modernization of public administration. *Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi Akademii upravlinnia personalom. Politychni nauky ta publichne upravlinnia*, 1(67), 85–93. DOI: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-1\(67\)-12](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-1(67)-12) [in Ukrainian].

10. Iaitska, D. (2022). Peculiarities of citizen participation in public administration under martial law conditions in Ukraine. *Problemy zakonnosti*. 158, 29–46. DOI: <https://doi.org/10.21564/2414-990X.158.265030> [in Ukrainian].
11. Gupta, J., Cornelissen, V. & Ros-Tonen, M. (2015). Inclusive development. *Encyclopedia of Global Environmental Governance and Politics*. Cheltenham, Great Britain, 35–44.
12. Freire, M.R., Simao, L. (2018). EU-Russia Relations and the Unravelling of the European Security Regime in the Context of the Ukraine Crisis: Understanding Diverging Perceptions / In Casier T., DeBardeleben J. (eds.) *EU–Russia Relations in Crisis*. Pp. 159–177.
13. Spens Maykl (2011). *Nastupna konverhentsiya: maybutnye ekonomichnoho zrostannya v bahatoshvydkisnomu sviti N'yu-York.: Pershe vydannya Farrar Straus i Zhiru.*
14. Zvit pro inklyuzyvne zrostannya ta rozvytok za 2017 rik. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-inclusive-growth-and-development-report-2017>
15. Stratehiya Rady Yevropy shchodo invalidnosti na 2017–2023 roky. URL: <https://www.coe.int/en/web/disability/strategy-2017-2023>

The article was received by the editors 02.02.2024.

The article is recommended for printing 13.03.2024.

